

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ МИРУ, БЕЗПЕКИ ЛЮДСТВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВОПОРЯДКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА США

Бібік І. С.
Кулик Л. М.

У статті зосереджена увага на порівняльно-правовому аналізі інституту злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в кримінальному законодавстві України та США.

Ключові слова: міжнародне кримінальне право, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

В статті сфокусовано увагу на порівняльно-правовому аналізі інституту злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в кримінальному законодавстві України та США.

Ключевые слова: международное уголовное право, преступления против мира, безопасности человечества и международного правопорядка.

The article focuses attention on comparative legal analysis of the Institute of crimes against the peace and security of mankind and the international rule of law in the criminal legislation of Ukraine and USA.

Keywords: international criminal law, crimes against peace, human security and the international rule of law.

З проголошенням незалежності України та обранням курсу, спрямованого на забезпечення основоположних принципів захисту прав і свобод людини, які мають усталений характер у міжнародному співтоваристві, у 2001 році новий Кримінальний кодекс (далі - КК) України вперше в історії національного кримінального законодавства був доповнений Розділом XX "Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку". Зазначена категорія злочинів безпосередньо пов'язана з міжнародним кримінальним правом, має особливо небезпечний характер для людської спільноти та підриває міжнародну систему безпеки й правопорядку. Багаторічні зусилля міжнародної спільноти дали плідні результати, що знайшли відображення у формуванні міжнародно-правових норм, які встановлюють підстави та умови відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. З підписанням Римського статуту 1998 року, з 1 липня 2002 року офіційно на постійній основі діє міжнародний орган кримінальної юстиції, до компетенції якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, військові злочини, злочини проти людяності та агресію.

Кримінально-правові положення, які передбачають відповідальність за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що містяться в національному законодавстві України, містяться в кримінальному законодавстві багатьох зарубіжних країн.

Дослідженням цієї проблематики займалися багато вчених-правників: С. Аль-Захарна, М. Андрюхін, І. Блищенко, О. Бантишев, В. Іващенко, Є. Ляхов, І. Лукашук, І. Карпець, І. Козочкін, А. Маєвська, П. Михайленко, В. Панов, В. Попович, П. Ромашкін, А. Савченко, Б. Утевський, М. Хавронюк та інші вчені, проте й на сьогодні існує необхідність у її подальшій розробці.

Для здійснення порівняльного аналізу суспільно небезпечних діянь, які посягають на суспільні відносини забезпеченості миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що охороняються КК України, існує необхідність у детальному ознайомленні з кримінальним законодавством інших країн і визначенні місця цієї категорії злочинів у правових системах світу.

В Україні відповідальність за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку передбачена розділом XX Особливої частини КК України (статті 436-447). Усі злочини, що передбачені цим розділом, виходячи з їх безпосередніх об'єктів, можна поділити на такі види (групи):

злочини проти миру: ст. 436 "Пропаганда війни", ст. 436-1 "Публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганда неонацистської ідеології, виготовлення та (або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників", ст. 437 "Планування, підготовка, розв'язання та ведення агресивної війни" і ст. 447 "Найманство";

злочини проти безпеки людства: ст. 439 "Застосування зброї масового знищення", ст. 440 "Розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення", ст. 441 "Екоцид", ст. 442 "Геноцид";

злочини проти міжнародного правопорядку: ст. 438 "Порушення законів та звичаїв війни", ст. 443 "Посягання на життя представника іноземної держави", ст. 444 "Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист", ст. 445 "Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Крестала", ст. 446 "Піратство" [1, 205-208].

Зазначимо, що наведена класифікація має дещо умовний характер, адже міжнародний правопорядок є широким поняттям, що охоплює і порядок, установлений з метою забезпечення миру на планеті, і порядок, установлений для забезпечення безпеки людства [3, 116].

На федеральному рівні в США відповідальність за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку встановлена різними главами ч. 1 "Злочини" розділу 18 "Злочини та кримінальний процес" Зведення законів США (далі - р. 18 33 США), що є часткою Федерального кримінального кодексу та правил (далі - ФККП): "Тварини, птахи, риба та рослини" (глава 3); "Напад" (глава 7); "Біологічна зброя" (глава 10); "Хімічна зброя" (глава 11 В); "Міжнародні відносини" (глава 45); "Геноцид" (глава 50 А); "Вбивство" (глава 51); "Викрадення людини" (глава 55); "Піратство та каперство" (глава 81) тощо [2, 410].

Відповідальність за окремі посягання, що досліджуються, може бути передбачена главами, які на перший погляд далекі за назвою від міжнародних злочинів (так, незаконне використання символіки Червоного Хреста і Червоного Півмісяця переслідується на підставі § 706 глави 33 "Емблеми, знаки розрізнення та найменування" р. 18 33 США, за що покаранням є штраф та/або тюремне

ув'язнення на строк до 6 місяців).

Розмаїття норм про відповідальність за ці посягання пояснюється специфікою законодавчої мови й техніки, відповідно до яких глави в р. 18 33 США розташовані за абеткою (відповідно до назв злочинів чи їх окремих груп англійською мовою) і через це не утворюють певного кола суспільних відносин, як у КК України.

Очевидним є широкий підхід до криміналізації американським законодавцем злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (так, питанням геноциду, піратства, розповсюдження зброї масового знищення присвячена не одна стаття, а окремі глави), але він ґрунтується на вимогах відповідних міжнародних нормативно-правових актів.

У главі 3 "Тварини, птахи, риба та рослини" встановлена відповідальність за екологічний тероризм, що за суттю відповідає нормі вітчизняного кримінального закону про екоцид.

Відповідальність за напади, вбивства та викрадення міжнародних чи іноземних представників передбачена, відповідно, у главах 7, 51 та 55 р. 18 33 США. Так, § 112 глави 7 криміналізує вчинення нападу (атаку однією особою іншої) на іноземних офіційних осіб, гостей та осіб, які користуються міжнародно-правовим захистом [4, 26-27]. Сутність нападу полягає в тому, що це посягання більш інтенсивне, ніж просте заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості. Якщо обвинувачений, наприклад, замахується кулаком перед обличчям жертви, загрожуючи їй побиттям, то це напад, а якщо від погрози він переходить до дій, то це побой. Обтяжуючими обставинами нападу є застосування смертельної чи небезпечної зброї або завдання тілесних ушкоджень. Учинення нападів на зазначених осіб карається штрафом та/або тюремним ув'язненням на строк до 10 років.

Специфікою глави 51 р. 18 33 США є те, що вона не тільки переслідує вчинення одного з найтяжчих злочинів проти міжнародних чи іноземних представників (убивство), а й визначає низку важливих кримінально-правових термінів і понять, що використовуються при притягненні винних до відповідальності як за вбивства, так і за напади. Зокрема, у межах § 1116 цієї глави встановлена окрема (спеціальна) заборонна норма щодо вчинення тяжкого чи простого вбивства іноземних офіційних осіб, гостей та осіб, які користуються міжнародно-правовим захистом (винні караються відповідно до санкцій, визначених у загальних нормах - §§ 1111, 1112 чи 1113 р. 18 33 США, при цьому максимальним покаранням є смертна кара). Крім того, § 1116 визначає потерпілих від цього злочину (розтлумачує, хто є членом сім'ї міжнародного чи іноземного представника, іноземною офіційною особою чи гостем тощо). Окремо карається змова на вчинення злочину проти міжнародного чи іноземного представника (§ 1117). Криміналізація викрадення осіб, про яких йдеться в § 1116, здійснена в § 1201 глави 55 р. 18 33 США.

У главах 10 "Біологічна зброя" та 11 В "Хімічна зброя" передбачена відповідальність за посягання, пов'язані з розповсюдженням (винаходом, виробництвом, накопиченням, переміщенням, придбанням, збереженням, володінням) цих видів зброї. Зазначені глави регулюють процедури затримання, вилучення (конфіскації) та знищення зазначених видів зброї, а також дають визначення деяким важливим термінам і поняттям [2, 423-425].

Незаконний обіг зброї масового знищення може мати місце й в інших випадках, наприклад, при терористич-

них атаках та інших насильницьких діях (за допомогою біологічної чи іншої зброї) також проти системи функціонування транспорту (§ 1993 глави 97 "Залізничні шляхи" р. 18 33 США). Окрема відповідальність передбачена за навчання чи демонстрацію виробництва або використання зброї масового знищення, а також за поширення інформації про виробництво чи використання такої зброї (§ 842 "Незаконні дії" глави 40 "Ввезення, виготовлення, розповсюдження і зберігання вибухових речовин" р. 18 33 США).

"Геноцид" у США - це не один злочин, а назва глави 50 А р. 18 33 США. Вчинення такого злочину можливе як у мирний, так і воєнний час. Сутність геноциду в його спеціальній меті - знищити повністю або частково національну, етнічну, расову чи релігійну групу; він полягає в низці активних дій (їх зміст майже повністю збігається з положеннями ч. 1 ст. 442 КК України "Геноцид") чи замаху на їх вчинення. Крім цього, норми зазначеної глави розтлумачують низку термінів, про які йдеться в диспозиції статті про геноцид.

Глава 45 "Міжнародні відносини" р. 18 33 США передбачає чимало посягань, що вчиняються як представниками іноземних держав, так і проти представників іноземних держав, зокрема: видавання себе за представника іноземної держави; незаконний доступ до дипломатичних кодів чи кореспонденції; хибні заяви, що впливають на відносини з іноземним урядом; незаконне здійснення фінансових операцій з іноземною державою; змова на вбивство, викрадення, каліцтво чи заподіяння тілесних ушкоджень представнику іноземної держави, а також на пошкодження чи знищення його майна тощо. Ця глава визначає також найманство, яке може виявлятися в наступних самостійних злочинах:

вступ на службу проти дружньої США нації (тобто до іноземної держави, яка веде війну із союзною Сполученим Штатам державою) (§ 958);

вербування на військову службу до іноземної держави (§ 959);

організація чи фінансування військової чи військово-морської експедиції проти дружньої США нації (§ 960);

сприяння посиленню військових суден іноземної держави (§ 961);

озброєння суден проти дружньої США нації (§ 962) та інші посягання.

Центральним серед цих злочинів є вербування на військову службу до іноземної держави (§ 959), що найбільш повно відповідає конструкції найманства, про яке йдеться в ст. 447 КК України.

Вчинення морського піратства та каперства (захоплення з відома свого уряду суден, що перевозять вантажі держави, яка перебуває в стані війни з даною державою) переслідується на підставі глави 81 р. 18 33 США. Федеральний закон встановлює відповідальність не тільки за піратство як міжнародний злочин (§ 1651), а й за низку інших небезпечних посягань: піратство, учинене окремо американським громадянином чи іноземцем; озброєння та службу в якості каперів; посягання на капітана судна з подальшою метою піратства; привласнення судна чи віддавання його піратам; підкуп моряків і об'єднання з піратами; пограбування суден, що зазнали лиха; атака суден з метою пограбування; одержання майна, здобутого від зайняття піратством; піратське пограбування території узбережжя (максимальним покаранням за це є довічне тюремне ув'язнення).

Окрема відповідальність за повітряне піратство (як за

вчинення конкретних дій, так і за змову на їх вчинення) передбачена § 46502 глави 465 "Спеціальна повітряна юрисдикція Сполучених Штатів" р. 49 "Перевезення" 33 США (карається цей злочин тюремним ув'язненням на строк від 20 і більше років, а в разі загибелі людини - смертною карою). Сам термін "повітряне піратство" означає "захоплення чи здійснення контролю за повітряним судном у межах спеціальної повітряної юрисдикції Сполучених Штатів шляхом застосування сили, насильства, погрози силою чи насильством або іншої форми залякування, учинене зі злочинним наміром" [3, 117-118].

Відповідно до проведеного порівняльно-правового аналізу злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в Україні та США, можна зробити висновки про те, що кримінально-правові положення, які охороняють суспільні відносини у сфері забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, по-різному розташовані в структурі системи кримінальних кодексів. Так, у КК України зазначені злочини зосереджені в окремому розділі Особливої частини кримінального закону, у США, навпаки розміщені в різних розділах і главах кримінального законодавства.

Викликає науковий інтерес наявність широкого різноманіття окремих злочинів, детальне вивчення та наукова розробка яких дасть поштовх до запровадження їх у чинному КК України. Важливим аспектом для правильної кримінально-правової кваліфікації зазначеної групи злочинів і відмежування їх від інших посягань є формування в національному кримінальному законодавстві понятійного та термінологічного апарату основних положень, які б удосконалили законодавчу мову та техніку нормативно-правових актів у сфері кримінальної відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Так, у законодавстві США окремо виділено поняття "повітряне піратство", проте, піратство переважно вчиняється на морі, тому вважається недоцільним включення до предмету злочину повітряних суден" [5, 97]. Водночас слід вказати, що в сьогоднішній редакції ч. 1 ст. 446 розмежовується "морське" та "річкове" судно, у чому не вбачається практичного значення для кваліфікації, тому ми приєднуємося до пропозиції об'єднання їх у загальне поняття "водне судно".

Для приведення складу злочину, передбаченого ст. 446 КК України, у відповідність з нормами міжнародного права слід чітко визначити місце вчинення злочину - відкрите море або інша територія поза межами юрисдикції будь-якої держави, що дозволить відмежувати піратство від розбою.

Поставивши за мету вдосконалення правових положень вітчизняного кримінального законодавства щодо інституту злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, варто вивчати відповідний зарубіжний правовий досвід, що надасть змогу виділити всі позитивні та негативні моменти в його правовій регламентації та запропонувати положення, які було б корисно імплементувати до Кримінального кодексу України або навпаки - пересвідчитись у тому, що вітчизняний законодавець чітко виписав відповідні норми.

Література

1. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 20 вересня 2014 року). - Х.: Одиссей, 2014. - 232 с.
2. Козочкин И.Д. Уголовное право США: успехи и проблемы реформирования / И.Д. Козочкин. - С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2007. - 478 с.
3. Савченко А. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в Україні та США (на рівні Федерації): порівняльний аналіз / А. Савченко // Підприємництво, господарство і право. - 2006. - № 1. - С. 116-119.
4. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): Сб. законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. - М.: Зерцало, 1998. - 352 с.
5. Князькина А.К. Конвенционные преступления в уголовном праве Российской Федерации: понятие, виды, общая характеристика: монография / А.К. Князькина; под ред А.И. Чучаева. - М.: Проспект, 2010. - 160 с.
6. Броневицька О.М. Відповідність регламентації відповідальності за злочини проти миру і безпеки людства міжнародним договорам України кримінально-правового характеру / О.М. Броневицька // Форум права. - 2012. - № 1. - С. 135-141.

*Бібік І.С.,
студент магістратури
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Кулик Л.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 08.12.2014*

УДК 343.1

РЕАЛІЗАЦІЯ СПРОЩЕНИХ ПОРЯДКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ БЛИЖЬОГО ЗАРУБІЖЖЯ

Власова Г. П.

У статті аналізуються окремі форми спрощеного кримінального судочинства в окремих країнах ближнього зарубіжжя. Визначено актуальність запровадження таких форм у кримінальне законодавство України. Проаналізовано основні програми примирення потерпілого з обвинуваченим і визначено можливість застосування таких процедур в Україні.

Ключові слова: спрощення кримінального судочинства, прискорене провадження, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, підсудний.

© Г.П. Власова, 2014

В статье анализируются отдельные формы упрощенного уголовного судопроизводства в отдельных странах ближнего зарубежья. Определены актуальность внедрения таких форм в уголовное законодательство Украины. Проанализированы основные программы примирения потерпевшего с обвиняемым и определена возможность применения таких процедур в Украине.

Ключевые слова: упрощение уголовного судопроизводства, ускоренное производство, потерпевший, подозреваемый, обвиняемый, подсудимый.

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**